

FARMASI LILLA

Neuronarratológia

Az idegtudomány és az irodalomtudomány találkozása
a (kognitív) pszichológusnál

farmasi@ieas-szeged.hu

ORCID: 0000-0002-8903-3401

— HELIKON —

Neuronarratology: Neuroscience and Literary Theory Meet
at the (Cognitive) Psychologist's Lab

Abstract

Narratological research projects have recently started to make more and more use of the findings of natural sciences, especially neuroscience. As a result, neuro-narratology is emerging as a new branch of narratology, and so is the theory of narrative cognition as a distinct cognitive faculty. This study provides an overview of the theories and findings of neuroscience, neurophenomenology, and neuropsychology, which contribute to our knowledge about comprehending and simulating narratives. The study also outlines the subgenre of neuronarratives, which build substantially on scientific research on psychiatric and neurological conditions. Since they focus on the representation of consciousness and cognitive and neuropsychological deficits, they are useful to analyze in an investigation of narrative cognition. This study attempts to further the endeavors of neuro-narratology by considering the role of the neuropsychology, neurophenomenology, and neurobiology in narrative cognition. It also considers specific narratological concepts, which can be reconceptualized with the help of neuroscience, such as disnarration and the representation of perceptions.

Keywords: neuronarratology, neuronarrative, interdisciplinarity, disnarration, narrative theory, embodiment

Kulcsszavak: neuronarratológia, neuronarratíva, interdiszciplinaritás, disznarráció, narratív elmélet, megtestesülés

Janice Galloway *The Trick is to Keep Breathing* (*Az a titka, hogy lélegezni kell*) című regényének főszereplője és egyben egyes szám első személyű elbeszélője egy Joy Stone nevű nő, akinek narrációjából kiolvashatjuk, hogy több, önmagában is súlyos mentális problémával él. A regény elbeszélése azért különleges, mert Joy mint narrátor sosem nevezi meg a saját állapotát, sosem jelenti ki pontosan, mit érez, és milyen lelkiállapotban van. Joy nem meséli el, hogy depressziós, disszociál vagy szorong. A művet tudatábrázolásnak is tekinthetjük, az ábrázolt tudat sajátosságai pedig leglátványosabban nem a tartalom szintjén jelennek meg, hanem formai szinten, a narrációs stratégiákban. Az ilyen, neuronarratívának tekinthető művek jól illeszkednek egy születőben lévő diszciplína, a neuronarratológia módszereihez és fogalmihoz. A tanulmány címe ezen interdiszciplináris projekt módszertani hátterére utal, amely főként a narratív elméletek, a kognitív tudomány és az idegtudomány ötvözetéből áll. Ez a megközelítés a narratíva és a narratív kogníció egy részben új, a fenti tudományágak eredményeit szem előtt tartó fogalmát veszi alapul. A tanulmányban a téma relevanciája, illetve a neuroregény műfajának rövid ismertetése után arra vállalkozom, hogy bemutassam, miként lehetséges és miért érdemes a narratívák ilyen szempontú vizsgálta, végezetül a disznarráció fogalmát és Galloway regényében a karakterizáció néhány sajátosságát vizsgálom a neuronarratológia lehetséges tárgyaiként.

Az idegtudomány eredményeinek irodalomtudományba való integrálását több tényező is relevánssá teszi. Az egyik a természettudományokat a bölcsészettudományokban hasznosító interdiszciplináris törekvések egyre népszerűbbé válása, aminek maga az orvosbölcsészet tágabb területe is jó példája. Ezen kívül jól megfigyelhető az elmúlt években a nyugati világban az az általános kulturális tendencia, amit a mindennapi életünk „biomedikalizálásának” nevezhetünk. Ennek a jelenségnek köszönhető, hogy számos társadalmi vagy szociális jelenséget, például a drogfüggőséget egyre inkább az orvostudomány részeként értelmezzük.¹ A mindennapi életünkben kiváltképp a ne-

¹ Ezzel párhuzamosan a humán tudományok is befolyásolják a természettudományokat. Erre jó példák a beteg által átélt szubjektív élményt előtérbe helyező fenomenológiai pszichiátria, lásd: Luis SASS, Josef PARNAS, Dan ZAHAVI, „Phenomenological Psychopathology and Schizophrenia: Contemporary Approaches and Misunderstandings”, *Philosophy, Psychiatry & Psychology* 18, no. 1 (2011): 1–23, doi: 10.1353/ppp.2011.0008, <https://doi.org/10.1353/ppp.2011.0008>; a narratív pszichológiát és a betegségtörténeteket hasznosító narratív medicina, lásd: NEMES László, „Narratív medicina és bioetika”, *Századvég* 76, 2. sz. (2015): 43–68; vagy a Mihail Bahtyin Dosztojevszkij-kritikájára és Nietzsche filozófiájára alapozott dialogikus szelf-elmélet a pszichológiában, lásd: P. K. OLES and H. J. M. HERMANS, eds., *The dialogical self: Theory and research* (Lublín: Wydawnictwo, 2005).

gatív érzelmeink és kognitív képességeink kaphatnak orvosi szakkifejezésekkel körülírva eltúlzott, patológizált jellemzést.² Azonban az ilyen, sokszor valóban túlzó és olykor érzéketlen megnyilvánulásokat felismerve és kerülve is arra juthatunk, hogy rengeteg kulturális produktummal találkozunk, amelyeket legjobban egy pszichiáter vagy egy neurológus szakmai szókészletével jellemezhetünk.

Ezen kulturális produktumok közé tartoznak a betegségnarratívák, illetve az ezek egyik alműfajába tartozó *neuronarratívák*, amelyek kifejezetten pszichiátriai vagy neurológiai rendellenességgel élő szereplők fiktív történetei.³ Ezek a narratívák nem attól érdekesek, hogy az emberi tudat vagy psziché működésére fókuszálnak, hanem hogy ezt kifejezetten a kognitív tudomány és idegtudomány friss eredményeinek számbavételével teszik. A szerzők tudományos szövegekből tájékozódnak az általuk ábrázolt rendellenességekről, így a neuronarratívák fontos része azok természettudományos alapja. Vitatható, hogy az alműfajt mikortól különíthetjük el a betegségnarratívák bővebb kategóriájától, azonban az könnyen megfigyelhető, hogy a kifejezetten pszichiátriai és neurológiai problémák köré épülő történetek száma és népszerűsége nagyban megnőtt az agy vagy az agykutatás évtizedeként is ismert 1990-es években az angolszász területeken. Ide tartoznak például John Wray *Lowboy* (2009) című regénye, melynek főszereplője egy paranoid szkizofréniával élő fiú, illetve a magyarul is megjelent Jonathan Lethem Tourette-szindrómás főhőst szerepeltető *Árva Brooklynja* (1999) vagy Mark Haddon autizmust bemutató regénye, *A kutya különös esete az éjszakában* (2003).

Ezek a művek természetesen sok leírást tartalmaznak a témául választott zavarokról és betegségekről, ám a neuronarratológia szempontjából két másik jellemzőjük a leginkább mérvadó. Az egyik, hogy a narratíva a rendellenes-

² Gyakran hallhatjuk mentálisan teljesen egészséges emberektől azt, hogy nem izgulnak a közelgő szereplés miatt, hanem „szoronganak”, nem kényelmetlenül érzik magukat új társaságban, hanem „szociális szorongásuk” van, idegesség helyett pedig „pánikrohamot” élnek meg. Christina STIEHL, „Stop Confusing Your Nerves With Having Anxiety”, *Vice*, 2017, hozzáférés: 2022.03.18, <https://www.vice.com/en/article/xwze5z/stop-confusing-your-nerves-with-having-anxiety>].

³ A neuronarratívákról lásd bővebben magyarul: FARMASI Lilla, „Mesterséges határok: A természettudományok és humán tudományok viszonyáról, eredményeiről és módszereiről”, *Apertúra* 14, 3. sz. (2019), doi: 10.31176/apertura.2019.14.3.6, <https://doi.org/10.31176/apertura.2019.14.3.6>, <https://www.apertura.hu/2019/tavasz/farmasi-mesterseges-hatarok-a-termesztudomanyok-es-human-tudomanyok-viszonyarol-eredmenyeirol-es-modszereirol/>; angolul: Andrew GAEDTKE, „Cognitive Investigations: The Problems of Qualia and Style in the Contemporary Neuronovel”, *Novel* 45, no. 2 (2012): 184–201, doi: 10.1215/00295132-1573931, <https://doi.org/10.1215/00295132-1573931>.

séggel élő szereplő szemszögéből van elbeszélve, egyes szám első személyben vagy a belső fokalizáció technikájával. Ezzel továbbá egy korábban mellőzött karaktertípus kerül a főszereplő szerepébe, ami Marco Roth példájával élve olyan szerzői döntés, mintha William Faulkner *A hang és a téboly* című regényének egyetlen elbeszélőjének Benjyt tenné meg. A neuronarratívák másik esszenciális jellemzője, amelyet Stephen J. Burns is a legfontosabbak közé sorolt, hogy a neuronarratívák képesek nem csupán a cselekmény szintjén előtérbe helyezni az adott rendellenességet vagy betegséget, hanem azok formai és retorikai sajátosságait is felveszik.⁴

Patricia Waugh felhívja a figyelmet, hogy a természettudományos megközelítés népszerűsödése ellenére a művészeket, így a regényírókat is még mindig inkább az érdekli, hogy *milyen érzés* a mi világunkban élő organizmusnak lenni.⁵ A szerzőket tehát nem a betegségek biokémiai folyamatai érdeklik, hanem az egyes betegségek szubjektív tapasztalása. Freud feltételezte, hogy az emberi psziché és a mentális betegségek élményeinek leghatásosabb kifejeződése a művészetekben keresendő, emiatt számos híres műelemzést is végzett pszichológiai megközelítéssel. Ma több klinikai szakpszichológus és pszichiáter is elismeri Freud ezen feltételezését, és lát lehetőségeket saját szakmája számára is például irodalmi művek vizsgálatában.⁶

Fontos megemlíteni, hogy a neuronarratívák szerzői gyakran egészségesek, azaz ők maguk nem rendelkeznek az általuk ábrázolt betegségek szubjektív tapasztalásával. Emiatt nem egyértelmű, hogy ezek a művek minden esetben az adott betegségek autentikus ábrázolásait tartalmazzák, ide értve az adott betegséggel élők beszédét, nem is beszélve a tudatuk reprezentációjáról. Ron Padgett a művészek kreativitása és tehetsége mellett érvelve mondja azt, hogy „egy dolog rosszat álmodni, és egy egészen másik dolog úgy írni, mint Kafka.”⁷ Eszerint muszáj hitelt adnunk a művészetnek, és mindenképp felté-

⁴ Stephen J. BURNS, „Mapping the Syndrome Novel”, in *Diseases and Disorders in Contemporary Fiction, The Syndrome Syndrome*, eds. T. J. LUSTIG and James PEACOCK, 35–52 (London: Routledge, 2013), 36, doi: 10.4324/9780203067314, <https://doi.org/10.4324/9780203067314>.

⁵ Patricia WAUGH, „The Natural Turn, the Syndrome and the Rise of the Neophenomenological Novel”, in *Diseases and Disorders in Contemporary Fiction: The Syndrome Syndrome*, eds. T. J. LUSTIG and James PEACOCK, 17–34 (London: Routledge, 2013), 32. Kiemelés tőlem: F. L.

⁶ Jay A. HAMM, Bethany L. LEONHARDT, Rebecca L. FOGLEY and Paul H. LYSAKER, „Literature as an exploration of the phenomenology of schizophrenia: Disorder and recovery in Denis Johnson’s *Jesus’ Son*”, *Medical Humanities* 40, no. 2 (2014): 84–89, doi: 10.1136/medhum-2013-010464, <https://doi.org/10.1136/medhum-2013-010464>.

⁷ Ron PADGETT, *Creative Reading: What It Is, How to Do It, and Why* (Urbana: National Council of Teachers, 1997), 54.

teleznünk kell, hogy képes megragadni és autentikusan ábrázolni mentális állapotokat. A neurofenomenológus

Alva Noë szintén arra mutat rá, hogy (a fenomenológiához hasonlóan) a művészet feladata nem egyszerűen az, hogy ábrázolja a tapasztalást, hanem hogy *megragadja a tapasztalásban a világ elérésének módzatait*.⁸ Ehhez a feladathoz a neuroregényekben vizsgálható különböző mentális állapotok és zavarok miatt elidegenedett percepciók és az ezek segítségével megépített történetvilágok különösen hasznosak lehetnek.

NARRATÍV KOGNÍCIÓ

Az olvasóban okkal merülhet fel, hogy a neuronarratívát fenti jellemzése valamelyest önkényes kategóriává teszi, hiszen számos kiváló lírai mű, dráma és egyéb műalkotás létezik, amelyek patológiás mentális állapotokat és egyéb betegségeket mutatnak be, ezáltal pedig hasonló haszonnal járna őket górcső alá venni. Mindezt fontos elismerni, azonban a jelen tanulmány, ahogy azt a következőkben igyekszem bemutatni, a narratíva mint kognitív struktúra jelentősége miatt mégis a narratívák tárgyalásánál marad.

A narratívák jelentőségét nehéz volna túlbecsülni: számos tudományterületen hosszú ideje elismert kutatási tárgyaknak számítanak, és a narratíva a mindennapi életben is már-már túlhasznált kifejezéssé vált a politikai propagandától az önségítő könyvekig. Roland Barthes a kultúrában betöltött szerepüket vizsgálva jutott arra, hogy a történetek, „ahogy maga az élet” is, mindenhol jelen vannak.⁹ Young és Saver a narratívák az egyén életében betöltött szerepe kapcsán megállapítják, hogy „történetek nélkül létezni [...] annyi, mint emlékezet nélkül létezni, ami olyasmiről, mintha saját énkünk sem volna.”¹⁰

Míg a narratívák jelentőségét senki sem vitatja, abban már kevésbé van egyetértés, hogy mi is pontosan az, ami ilyen fontossá teszi őket társadalmi szinten és a magánéletünkben egyaránt. A jelen tanulmány a narratívát az emberi kogníció egyik alapvető struktúrájaként értelmezi. A nyelvhez hasonlóan „biokulturális hibrid”, amely a kultúra és az agy biológiai felépítése

⁸ Alva NOË, *Action in Perception* (Cambridge: The MIT Press, 2004), 176. Kiemelés tőlem: F. L.

⁹ Roland BARTHES, „Introduction to the Structural Analysis of Narratives”, *New Literary History* 6, no. 2 (1975): 237–272, doi: 10.2307/468419, <https://doi.org/10.2307/468419>.

¹⁰ Kay YOUNG and Jeffrey L. SAVER, „The Neurology of Narrative”, *SubStance* 30, no. 1 (2001): 72–84, 74, doi: 10.1353/sub.2001.0020, <https://doi.org/10.1353/sub.2001.0020>.

közötti interakcióból fejlődött ki.¹¹ Ez azt is jelenti, hogy a narratívákban az információt olyan alapvető testi tapasztalások szerkezetei is szervezhetik, mint a saját testünk és a környezetünk érzékszervi észlelése.

A kognitív narratológusok leggyakrabban a narratívák *befogadásának* folyamatára koncentrálnak, a narratív kogníció azonban ennél jóval összetettebb. Richard Walsh úgy fogalmaz, hogy a narratív kogníció egy külön kognitív képesség, hasonlatos a térbeli-vizuális kognícióhoz, így „a megértés egy alapvető fajtájának kell tekintenünk [...], amely a tapasztalást a narratív forma segítségével ragadja meg.”¹² Seymour Chatman szerint az emberi elme természetéből adódóan mindenhol szerkezeteket keres. Ez az állítás, ahogy Paul B. Armstrong felhívja rá a figyelmet, a neuropszichológia egyik alapvetése is.¹³ Brian Boyd a narratívát szintén olyan alapvető mintázatnak tekinti, amely lehetővé teszi a minket körülvevő hatalmas információmennyiség megértését¹⁴ olyan módon, hogy formát szolgáltat hozzá. Walsh is kiemeli, hogy a világ tőlünk függetlenül nem narratív formában szerveződik, ezt a formát az emberi agy adja neki.¹⁵ David Herman a narratívát a gondolkodás egy eszközeként írja le, amely többek közt problémamegoldó stratégiákat szolgáltat nekünk.¹⁶ Neuropszichológusok a következő, a narratológusokéhoz hasonló definíciót alkották a narratívának: „válogatott információ koherens, okozati és időbeli elrendezése.”¹⁷

¹¹ Paul B. ARMSTRONG, „Neuroscience, Narrative, and Narratology”, *Poetics Today* 40, no. 3 (2019): 396–429, 416, doi: 10.1215/03335372-7558052, <https://doi.org/10.1215/03335372-7558052>.

¹² Richard WALSH, „Human Cognition and Narrative Form”, in *Routledge Companion to Narrative Theory*, eds. P. DAWSON and M. MAKELA (London: Routledge, [megjelenés előtt]).

¹³ Paul B. ARMSTRONG, *Stories and the Brain: The Neuroscience of Narrative* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2020), 12.

¹⁴ Brian BOYD, „Patterns of Thought: Narrative and Verse”, in *Cognitive Literary Science: Dialogues between Literature and Cognition*, eds. Michael BURKE and Emily T. TROSCIANKO, 93–112 (Oxford: Oxford University Press, 2017), 95, doi: 10.1017/langcog.2017.11, <https://doi.org/10.1017/langcog.2017.11>.

¹⁵ WALSH, „Human Cognition and Narrative Form”.

¹⁶ David HERMAN, ed., *Narrative Theory and the Cognitive Sciences* (Stanford: CSLI Publications Center for the Study of Language and Information, 2003), 163.

¹⁷ Raymond A. MAR, „The neuropsychology of narrative: story comprehension, story production and their interrelation”, *Neuropsychologia* 42 (2004): 1414–1434, 1425, doi: 10.1016/j.neuropsychologia.2003.12.016, <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2003.12.016>.

Roman Jakobson, a híres formalista elméletíró azt állította, hogy nincs alapvető különbség a költői és a hétköznapi nyelvhasználat között.¹⁸ Közel hatvan évvel később állítását az idegtudomány is igazolja, hiszen idegtudományos szempontból nem látszik különbség a művészi és nem művészi élmények vagy tapasztalások között, az irodalomban csakúgy, mint a többi művészet terén. Az esztétikai élményeink ugyanazokon a neurobiológiai folyamatokon alapulnak, mint a leghétköznapibb és legrendszeresebb élményeink.¹⁹ Következésképpen az idegtudomány nem segíthet nekünk meghatározni, hogy mi művészet és mi nem az. Ahogy a neuronarratíva kapcsán is felmerült, művészeti alkotások és művészi élmények vizsgálata ugyanakkor hasznos lehet az idegtudomány számára. Ha azonban a művészi alkotások a hétköznapi tapasztalásokba is betekintést nyújtanak, világos, hogy általánosságban is van mit tanulnunk az emberi elméről a művészeti alkotásokból.

OLVASÁS, NARRATÍVA, AGY

A következőkben röviden a történetolvasás idegtudományi hátterének néhány fontos eredményét ismertetem, kiemelve a tudatábrázolás formai sajátosságainak jelentőségét. Az olvasás neuropszichológiai vizsgálata két megközelítést igyekszik számba venni, az idegtudományt és a neuropszichológiát, illetve a fenomenológiát. Ami az olvasás biológiai hátterét, azaz az írott nyelv és ezzel együtt az írott történetek feldolgozását illeti, Stanislas Dehaene így fogalmaz: „Shakespeare és Nabokov műveinek élvezetért az a főmlős agy felel, ami az afrikai szavannán való túléléshez adaptálódott. Az evolúció során semmi sem készített fel bennünket arra, hogy a nyelvet a látás segítségével fogadjuk be.”²⁰ Más szóval az olvasás egyszerűen nem létezik elég ideje ahhoz, hogy az evolúció során genetikai változásokat idézhetett volna elő az emberi agyban.²¹ Annak, hogy szinte minden egészséges ember képes megtanulni olvasni, az agy plasztikussága az oka. Ez a tulajdonság nem csupán azt teszi

¹⁸ Roman JAKOBSON, „Linguistics and Poetics”, in *Norton Anthology of Theory and Criticism*, ed. Vincent B. LEITCH, 1258–1264 (New York: W. W. Norton & Company, 2001), doi: 10.1007/978-1-349-25934-2_16, https://doi.org/10.1007/978-1-349-25934-2_16.

¹⁹ Paul B. ARMSTRONG, „How Historical is Reading? What Literary Studies Can Learn from Neuroscience (and Vice Versa)”, *Yearbook of Research in English and American Literature* 31 (2015): 201–218, 215–216.

²⁰ Stanislas DEHAENE, *Reading in the Brain: The New Science of How We Read* (Penguin Publishing Group, Kindle Edition, 2010), 4.

²¹ ARMSTRONG, „How Historical is Reading?...”, 202

lehetővé, hogy folyamatosan új dolgokat tanuljunk meg úgy, hogy az agyat ért ingerek hatására az idegrendszer működése bizonyos értelemben megváltozik, hanem a „neurális újrahasonosításnak”²² nevezett jelenségét is, mely során egyes, bizonyos funkciók ellátására kifejlődött agyterületeket egyéb funkciók betöltésére is felhasználunk. Az olvasás esetében ez a funkció eredetileg a vizuális formák felismerése.²³ Agyi képalkotó diagnosztikai módszerekkel lokalizálták a kultúrától és nyelvtől függetlenül mindenkinél nagyjából ugyanott, a bal agyfélteke alsó részén elhelyezkedő, úgynevezett „vizuális szóforma-felismerő területet”, amely írott nyelv befogadása során aktiválódik, nem aktiválódik azonban a beszédértés során, amiért egy másik terület felel.²⁴

A narratív idegtudomány (*narrative neuroscience*) bizonyította, hogy „az agy elképzelt cselekvésekre és az aktív (cselekvő) igékre adott reakciói azt mutatják, hogy az agy a nyelvileg ábrázolt cselekvésre előhangoltan működik.”²⁵ Az agyi aktivitást detektáló képalkotó diagnosztikai vizsgálatok tanúsága szerint számos agyterület vesz részt narratívák feldolgozásában.²⁶ Raymond A. Mar kanadai kutató és kollégái az írástudás idegtudományát vizsgálva a fenti területek közé sorolják többek közt a nyelvért, percepciókért és az emlékezetért felelős területeket.²⁷

A pszicholingvisztikai és idegtudományos kísérletek közt fontos szerepet tölt be a narratív kogníció megismerésében az agysérülést szenvedett betegek vizsgálata. Sérült frontális lebennyel élő betegek vizsgálata azt mutatja, hogy megfigyelhető náluk „az epizodikus narratív strukturálás és a makroszintű történet absztrakció képességének sérülése még az egyéb súlyos agysérülést szenvedett betegek átlagteljesítményéhez képest is”,²⁸ ami alátámasztja azt a hipotézist, hogy ez a terület alapvető fontossággal bír a narratívák megalkotásának és befogadásának folyamatában.²⁹

Broca-afáziával élő betegek olyan sérüléseket is mutatnak, amelyek egyértelművé teszik, hogy a Broca-területnek nagy szerepe van a narratív kogníció működésében, és ez a szerep messze meghaladja a beszédprodukciónál. A vizs-

²² Uo., 206

²³ Uo., 205.

²⁴ Uo.

²⁵ Paul B. ARMSTRONG, „Neuroscience, Narrative, and Narratology”, *Poetics Today* 40, no. 3 (2019): 396–429, 402, doi: 10.1215/03335372-7558052, <https://doi.org/10.1215/03335372-7558052>.

²⁶ MAR, „The neuropsychology of narrative...”, 1429.

²⁷ Uo., 1417.

²⁸ Uo., 1423–1424.

²⁹ Uo., 1424.

gált betegek képesek voltak időrendi sorrendbe helyezni bizonyos eseményeket, de komoly nehézségeik voltak emberek által végzett cselekvések esetében. „Sérült az a készségük, hogy emlékezzenek az egyes cselekvések reprezentációira, illetve időrendi sorrendbe állítsák azokat”, más szóval nem képesek cselekményeket alkotni.³⁰ Armstrong szerint „az a képesség, hogy cselekvéseket értelmesen sorba rendezzünk, felkészíti az agyat a nyelv használatára és a narratívák használatára is. A Broca-terület elengedhetetlen mind a nyelv, mind a narratívák használatánál, mert mindkettő maga után vonja a cselekvés strukturálásának képességét.” Idegtudósok azonban megfigyelték, hogy történetek megértése folyamán jelentős munkát végeznek a jobb agyfélteke egyes részei, míg a nyelv produkciójáért és értéséért hagyományosan a bal agyféltekében található Broca- és Wernicke-területek felelnek.³¹ Ebből arra következtethetünk, hogy a narratíva (és a narratív kogníció) túlmutat a nyelven.

Több kognitív funkció, például az emlékezet, figyelem, percepciók, illetve a nyelv és beszéd helyeként is a prefrontális kérget tartjuk számon. Ezzel a területtel volna a leglogikusabb összefüggésbe hozni a narratív kogníció képességét is, hiszen az említett, a prefrontális kéregben feltételezett funkciók mind részt vesznek a narratívák befogadásának és feltehetőleg megkonstruálásának folyamataiban is. Dehaene a prefrontális kérget „neurális munkaterületnek” tekinti, amelynek a fő funkciója az, hogy összegyűjtse, összevesse, újrakombinálja és szintetizálja a világról gyűjtött tudásunk részeit.³² A feladatok ezen listájával a narratív kogníció is könnyen összefüggésbe hozható.

A narratívák konstruálásának és befogadásának folyamatai a narratív szervezés szintjén kapcsolódnak össze. Mar és kollégái szerint mindkettő esetben fontos „az a képesség, hogy megkonstruáljuk összekapcsolódó mondatok jelentését, hogy azokból holisztikus reprezentációkat alkossunk, akár a megértés, akár a kommunikáció érdekében. A reprezentációk megalkotása mögött a szelekció és az oksági illetve időbeli szervezés folyamatai vannak.”³³ Emellett

a kognitív idegtudomány friss eredményei arra engednek következtetni, hogy narratívák megkonstruálásáért az ember központi idegrendszerében egy több területet lefedő neurális hálózat felel. Ennek alapvető komponensei 1) az amigdala és a hippokampusz, ahol az epizodikus és

³⁰ Uo., 1423.

³¹ Uo., 1429.

³² DEHAENE, *Reading in the Brain...*, 318.

³³ MAR, „The neuropsychology of narrative...”, 1426.

önéletrajzi emlékek először rendeződnek; 2) a bal perisylvian terület, ahol a beszéd szerveződik; 3) a frontális kéreg és kéreg alatti kapcsolatai, ahol a különálló entitások és események valós vagy fiktív (képzeletbeli) idői narratív keretekbe szerveződnek.³⁴

Az emlékezetért és a képzelőerőért felelős területek között jelentős átfedés van,³⁵ ami arra enged következtetni, hogy a képzelet és a percepció folyamatai között is van kapcsolat. Az epizodikus emlékezet, a képzelet és a narratív kogníció összefüggéseire, ahogy azt a későbbiekben röviden bemutatom, a neuro-narratológia számára például a disznarráció fogalmának jobb megértéséhez van szükség.

Az idegtudomány eredményei azt is mutatják, hogy még egyes cselekvő igék, vagy azokat tartalmazó rövid mondatok is kiváltják belőlünk az általában *rezonanciának* nevezett reakciót, amelyet gyakran értelmeznek „annak bizonyítékeként, hogy megtestesült szimulációk vesznek részt a metaforikus jelentések megértésében.”³⁶ A *képi sémák* elmélete az egyik legelismertebb magyarázat arra, hogy hogyan használjuk fel szenzomotoros tapasztalásainkat magas szintű kognitív folyamatok megértésében.³⁷ A képi sémák dinamikus, preszimbolikus szerkezetek, amelyek „pszichológiai entitások, nem csupán nyelvészeti elméletek (*fictions*).”³⁸ Raymond Gibbs szerint „tapasztalásokon alapuló gestaltokként érthetjük meg őket legjobban, amelyek cselekvés közben alakulnak ki az agy, a test, és a környezet interakcióiból.”³⁹ A képi sémák abban az értelemben megtestesültek is maradnak, hogy „kinesztetikus érzetet

³⁴ YOUNG and SAVER, „The Neurology of Narrative”, 75.

³⁵ Peter GOLDIE, *The Mess Inside: Narrative, Emotion, and the Mind* (Oxford: Oxford University Press, 2012), x, doi: 10.1093/acprof:oso/9780199230730.001.0001, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199230730.001.0001>.

³⁶ Raymond W. GIBBS Jr., „Embodied Dynamics in Literary Experience”, in *Cognitive Literary Science: Dialogues between Literature and Cognition*, eds. Michael BURKE and Emily T. TROSCIANKO, 219–238 (Oxford: Oxford University Press, 2017), 226, doi: 10.1093/acprof:oso/9780190496869.003.0012, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190496869.003.0012>.

³⁷ Mark JOHNSON, „The philosophical significance of image schemas”, in *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, eds. Beate HAMPE and Joseph E. GRADY, 15–34 (Berlin: Mouton de Gruyter, 2005), 26, doi: 10.1515/9783110197532.1.15, <https://doi.org/10.1515/9783110197532.1.15>.

³⁸ GIBBS, „Embodied Dynamics...”, 114.

³⁹ Uo., 115.

adnak”,⁴⁰ és „folyamatosan újratерemтődnek és újra tapasztaljuk őket a kogníció és az észlelés folyamataiban.”⁴¹

A képi sémák működésének és természetének remek példáját szemlélteti Tim Roher a következő magyarázattal, amelyben ezen struktúrák mellett álló empirikus bizonyítékot mutatja be: „Meg szeretnék osztani önökkel egy ötletet, ami először talán megfoghatatlannak tűnik, de ha eleget forgatják a fejükben, végül jó fogást találnak majd rajta és helyesnek fogják érezni.”⁴² Ha az agyunkról felvétel készülne, miközben ezt a mondatot feldolgozza, nagyon hasonlítana egy olyan felvételre, ami aközben készül, ahogy egy ismeretlen tárgyat felveszünk, és próbálgatjuk, hogyan kényelmes tartani. Mindkét felvételen aktívak lennének a szomatoszenzoros kéreg kézhez és csuklóhoz tartozó részei, illetve a premotoros és másodlagos szomatoszenzoros kéreg.⁴³ Roher magyarázata jól mutatja, hogy az absztraktabb, szimbolikus jelentés hogyan épül a testi tapasztalásra, és példázza azt is, hogy az agy olyan területei is részt vesznek a beszédértésben, amelyeket korábban csak teljesen más funkciókkal azonosítottak. Az ehhez hasonló kísérletek legfontosabb tanulsága valóban az, hogy a nyelvhasználat „sokkal nagyobb mértékben veszi igénybe az agy térbeli és vizuális észlelési funkcióit, mint korábban gondolhattuk.”⁴⁴ Ugyanakkor a képi sémákat leginkább egyes kifejezések vagy rövid mondatok segítségével kutatják, és jóval kevesebb példa van hosszabb szövegek, például narratívák szerkezeti sajátosságainak vizsgálatára.

Az olvasás neuropszichológiájának vizsgálatában az egyik legfontosabb újrást az jelentette, amikor neuropszichológusok felfedezték, hogy „a szövegek megértése nem csupán az egymást követő szavak dekódolásából áll, hanem annak a megkonstruálásából és kezeléséből is, amit a szavak összessége reprezentál, túl az egyes szavakon és mondatokon. Ahhoz, hogy komplex diszkurzusokat, például történeteket megértsünk, mentális modelleket alkotunk [...], amelyek a szöveg által reprezentáltakat reprezentálják,”⁴⁵ a metarepresentáció

⁴⁰ Uo., 119.

⁴¹ Uo., 132.

⁴² Tim ROHER, „Image schemata in the brain”, in *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, eds. Beate HAMPE and Joseph E. GRADY, 165–196 (Berlin: Mouton de Gruyter, 2005), 166, doi: 10.1515/9783110197532.2.165, <https://doi.org/10.1515/9783110197532.2.165>.

⁴³ Uo., 166.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Joshua A. QUINLAN and Raymond A. MAR, „How Imagination Supports Narrative Experiences for Textual, Audiovisual, and Interactive Narratives”, in *The Cambridge Handbook of the Imagination*, ed. Anna ABRAHAM, 466–478 (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 467, doi: 10.1017/9781108580298.028, <https://doi.org/10.1017/9781108580298.028>.

narratológiai elmélete tehát szintén empirikus alátámasztást nyert. Quinlan és Mar egyben arra is felhívják a figyelmet, hogy a történetek bármely részének megértésére nagy hatással van „a reprezentáció *természete* is a mentális modellben, és nem csupán annak megléte, hiánya vagy helye a szövegben”.⁴⁶ A verbális történeteket tehát nem(csak) úgy értjük meg, hogy megértjük a szavakat. A szerkezet, a sorrendiség, és a történet átfogó szerkezeti sajátosságai is sokat számíthatnak a jelentés megalkotásánál. A következőkben a disznarráció fogalmát tárgyalom röviden abból a szempontból, ahogyan a neuro-narratológia foglalkozhat vele, ezt követően pedig a karakterizáció egy másik stratégiájának, a percepciók ábrázolásának egy módját és funkcióját mutatom be Janice Galloway regényének segítségével. Mindkét esetben nagy hangsúly helyeződik a narratív stratégiákra, a reprezentáció *természetére*.

DISZNARRÁCIÓ

A disznarráció fogalmát 1988-ban Gerald Prince a következőképpen definiálta: egy történet azon „szavai, kifejezései és részletei, amelyek olyasmikről szólnak, amik nem történtek meg.”⁴⁷ Mivel disznarrációban gyakran találkozhatunk az adott történet szereplőinek reményeivel, meggyőződéseivel vagy tévhiteivel, Prince kiemeli, hogy a narratívák ezen részei funkcionálhatnak a karakterizáció eszközeként.⁴⁸ A disznarráció számos esetben a kognitív pszichológusok által nyugalmi vagy alaphálózatnak nevezett agyi rendszer ábrázolásaként érthető meg, amely akkor aktív, amikor a figyelmünket nem összpontosítjuk egy adott feladatra. Mondhatjuk, hogy ezen pillanataink narratív gondolkodásunk disznarrált részei.

Az ábrándozásnak vagy merengésnek nevezett cselekvéseink, amelyeket általában szintén akkor végzünk, amikor aktívan nem csinálunk semmit, jól mutatják az alaphálózat működését. Ilyenkor gyakran a jövőt tervezgetjük, a múlt dolgain gondolkodunk, vagy esetleg azon töprengünk, hogy alakulhattak volna máshogy bizonyos események. Az ábrándozás, amelynek során elszakadunk az „itt és mosttól”, a disszociáció egy egészséges formája. A disszociáció olykor patológikus megküzdési stratégiaként működik, például kellemetlen vagy traumatikus események esetén. Marina Lambrou szerint Prince disznarráció-elmélete azért is jelentős, mert képes a képzeletbeli dol-

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Gerald PRINCE, „The Disnarrated”, *Style* 22, no. 1 (1988): 1–8, 3.

⁴⁸ Uo.

goknak jelentőséget tulajdonítani.⁴⁹ A tudat pusztán képzeletbeli tartalmai nem csupán az irodalomban, hanem a narratív kognícióban is nagyobb jelentőséggel bírnak, mint korábban hittük. Azon agyterületek, ahol az alaphálózat található, átfedésben vannak azzal a területtel, amely az emlékek generálásáért felelős.⁵⁰ Feltehetőleg ennek köszönhető, hogy a képzeletbeli jelenetek vagy élmények időnként összefonódnak az emlékekhez szintén erősen kötődő narratív gondolkodással, és olyan dolgok, amelyeket csupán elképzelünk, később emlékekké válhatnak. Ez olykor, például agysérülések szövődményeként kialakuló konfabulálás esetén kóros jelenség, de kisebb mértékben egészséges embereknél is előfordul. Martin Conway kognitív pszichológus véleménye szerint az alaphálózat és a narratív kogníció folyamatai mindig egymással összeköttetésben működnek.⁵¹ Ezek az elméletek megfontolandóak lehetnek a kognitív narratológia számára is, különösen a disznarráció fogalmát illetően, amelynek potenciálisan árnyaltabb definíciót szolgáltat, illetve megmagyarázza az irodalmi fogalom hétköznapi használatát, s annak neuropszichológiai hátterét.

PERCEPCIÓK ÁBRÁZOLÁSA

Janice Galloway *The Trick is to Keep Breathing* című regénye nem tipikus neuronarratíva, mert a főszereplő nem rendelkezik pontos diagnózissal. Gyászol, emellett potenciálisan depressziós, evészavara és alkoholproblémái is lehetnek. Pszichiátriai kezelés alatt áll, sőt egy időre be is fekszik a kórházba, de pontosan nem derül ki, hogy orvosi szempontból mi a diagnózisa. Ez az információhiány nagyon is produktív lehet a történet értelmezése szempontjából. Az olvasó ugyanis hajlamos lehet egy pontos diagnózissal bíró szereplő minden rendhagyó érzelmi reakcióját, megnyilvánulását vagy percepcióját automatikusan az adott betegség tünetének tekinteni. Diagnózis hiányában az olvasó nem hagyatkozhat általánosításokra, hanem külön értelmeznie kell mindent, amit az elbeszélő tapasztal. Ilyen történetek különösen értékesek lehetnek a narratív kogníció kutatása szempontjából, mert nem leírják vagy

⁴⁹ Marina LAMBROU, *Disnarration and the Unmentioned in Fact and Fiction* (London: Palgrave MacMillan, 2019), 22, doi: 10.1057/978-1-137-50778-5, <https://doi.org/10.1057/978-1-137-50778-5>.

⁵⁰ Martin A. CONWAY, „Cognitive and Neural Mechanisms of Human Memory”, 2016, hozzáférés: 2022.03.18, https://www.youtube.com/watch?v=1wgbnEHZlCI&t=908s&ab_channel=olegiul-Invizibil.ro.

⁵¹ Uo.

illusztrálják a kogníciót, hanem, ahogy Galloway műve is példázza, sokkal inkább megmutatják.

Galloway regényének legelején Joy, a főszereplő – mint később világossá válik, szokásához híven – figyelni saját magát a szoba sarkából, ahogy hajnal háromkor a karosszékben ül a sötétben, mozdulatlanul. Ezen a pár oldalon Joy elbeszéli, hogy nagyon késő van, aludnia kellene, de a karosszékben ül a sötétben, és elképesztően nehéz feladatnak tűnik a számára felállni és elmenni lefeküdni, végül aztán mégis feláll és lefekszik. Természetesen, ami a hagyományos értelemben vett történetet, az eseményeket, a cselekvést illeti, szinte semmi nem történik ezeken az oldalakon. Azonban ez nem jelenti, hogy ne lenne roppant informatív a regény ezen szakasza. Megtudjuk belőle, hogy Joy hogy érzi magát, méghozzá anélkül, hogy ezt elárulná, mivel leginkább a testi tapasztalásai, a mozgása és még néhány jelentéktelennek tűnő részlet alapján érthetjük meg mindezt.

Meglehetősen hosszás magyarázatot fűz a történet legelején például ahhoz a tényhez, hogy nem kapcsolja fel a villanyt éjszaka. Számos oka van tehát annak, hogy egyedül ül a sötétben, amelyek közül párat fel is sorol:

Nem számít, mennyire van sötét a szobában, mindig látok. Üresebbnek hat, ha feloltom a villanyt, úgyhogy ha nem muszáj, nem teszem. A fény és én nem jövünk ki jól: bántja a szememet, pocskékolja az áramot, és idevonzza a lepkéket, meg ilyenek. Számos oka van annak, hogy a sötétben ülök.⁵²

Ezek az okok, például az, hogy az erős, hirtelen felvillanó fény bántja a szemünket, amikor felkapcsoljuk a villanyt egy sötét szobában, univerzális, mindenki által tapasztalt jelenségek, azonban aligha valószínű, hogy bárkit visszatartanak attól, hogy felkapcsolja a villanyt, amikor besötétedik. Más szóval a felsorolt okok vélhetően nem megfelelő okok, és az olvasó joggal (és helyesen) gondolhatja, hogy valami más miatt ül Joy az éjszaka közepén egyedül a nappalijában a sötétben. Valamivel később Joy nagy nehezen elszánja magát, és feláll a karosszékből. Mentális állapotát nem nevezi meg, az leginkább a viselkedéséből, pontosabban a testi tapasztalásainak reprezentációjából olvasható ki:

Előre-hátra billegetem a lábam a vízben, amíg végül megcsúszik és megrándul a térdem. Éles fájdalom. Olyan régóta ülök, hogy mindenem

⁵² Janice GALLOWAY, *The Trick is to Keep Breathing* (New York: Vintage Publishing, 1989), 2.

elgémberedett: a bütkeim berozsdásodtak. Úgy markolom a karfát, mintha félnék, hogy leesek a székről. [...] Felnézek a mennyezetre, az emelet irányába, aztán vissza a kezemre. Összpontosítanom kell: egyenként mozdítom meg az ujjaimat, engedek a szorításon, keresem az egyensúlyt a székben, hogy kivitelezhessem az előre dőlést, helyezkedést, a tagjaim átrendezését. Szemét kéz, annyi kis része van. Az izmok a combban megfeszülnek, a talpakat leteszem, a has megfeszül, hogy támassza a súlyt, és végül felálló a székből; remégek, de állok. Fáj a térdem.⁵³

A székből történő felállás hosszas és nehézkes folyamata, illetve az ízületi fájdalmak arra engedhetnek következtetni, hogy egy nagyon idős vagy fizikailag rossz állapotú elbeszélővel van dolgunk. Azonban hamar fény derül rá, hogy Joy mindössze huszónhét éves, és nincsenek reumatológiai problémái, így ismét úgy tűnik, hogy valamiért nem azokról a problémákról van szó, amelyek valóban megnehezítik az életét. Valójában nem így van, Joy nagyon is a problémájáról beszél, azonban ahelyett, hogy megnevezné vagy körülírná, milyen gyászolni és depressziós állapotban lenni, megmutatja, hogy milyen szubjektív tapasztalásokkal jár mindez. Fontos jellemzője, hogy Joy, noha rengeteget rágódik magában, viszonylag kevés dolgot jelent ki direkt módon önmagával kapcsolatban. Nem elmagyarázza, inkább feltárja a pszichéjét. Ahogy említettem, Alva Noë úgy fogalmaz, hogy a művészet feladata nem egyszerűen az, hogy ábrázolja a tapasztalást, hanem hogy megragadja a tapasztalásban a világ elérésének módozatait. Jelen esetben viszont inkább annak a megragadásáról van szó, hogy hogyan válik a világ *élérhetlenné* a számos problémával küzdő, magába forduló főszereplő számára. Ezt a folyamatot rendkívül komplex módon mutatja be a regény.

A NEGATÍV ÉRZELMEKKEL TELI TÖRTÉNETEK „HASZNA”

A történetolvasást a kognitív narratológia egyik legújabb értelmezése szerint az ún. prediktív feldolgozás elve alapján érthetjük meg.⁵⁴ A prediktív feldolgozás egy, a neurológia által inspirált elmélet, komplex kognitív folyamatot ír le, amelyben egy történet olvasója például olvasás közben folyamatosan fel-

⁵³ Uo., 3.

⁵⁴ Karin KUKKONEN, *Probability Designs: Literature and Predictive Processing* (Oxford: Oxford University Press, 2020), doi: 10.1093/oso/9780190050955.001.0001, <https://doi.org/10.1093/oso/9780190050955.001.0001>.

tételezéseket alkot arról, hogy mi fog történni a történet hátralevő részében. A feltételezések hibásnak bizonyulhatnak időnként – sőt Karin Kukkonen szerint irodalmi művek esetén ez szükségszerű, hiszen az irodalom akkor működik jól, ha nem kiszámítható –, de mindent összevetve a folyamat ideális esetben az olvasót a sikeres következtetések során az elsajátítás és a sikeres megértés érzésével ruhazza fel. Vannak azonban történetek, amelyek sem pozitív érzelmekben, sem a kikövetkeztethetőség érzésében nem bővelkednek, ezáltal több szempontból kényelmetlen pozíciót kínálnak az olvasónak.

Több oka is lehet annak, hogy ilyen jellegű és hangulatú történeteket olvasunk. Először is megkönnyebbülést érezhetünk, látván a különbséget a szenvedő főhős és saját magunk helyzete között, emellett az elbeszélte szerencsétlenségek ellenére reménykedhetünk a történet pozitív végkifejletében.⁵⁵ A negatív érzelmekben gazdag történetek, különösen, ha komplikált cselekménnyel rendelkeznek, izgalmasnak bizonyulhatnak, a feszültség és a várakozás érzését kelthetik az olvasóban.⁵⁶ Ezen kívül az olvasók azért is dönthetnek úgy, hogy elmerülnek egy komplex, negatív érzelmekkel teli történetben, mert az efféle érzelmekkel való szembekerülés és megbirkózás, még ha csak az olvasásélmény kapcsán is, de kontrollérzetet és a fájdalmas érzések sikeres feldolgozásának érzetét kelti,⁵⁷ és némi tapasztalatot szolgáltat a nehéz élethelyzetek kezelésében. Mivel az olvasás és interpretáció folyamata hasonlít az ábrándozásra (*mind-wandering*), amely közben fejben elhagyjuk az „itt és most” dimenzióját, hogy az életünk különböző részeit tervezzük, értékeljük, és értelmezzük, maga az olvasás a kreativitás és a képzelőerő fejlesztését eredményezi.⁵⁸ Ezen két képesség a fajunk legfontosabb tulajdonságai közé tartozik. A narratív pszichológusok szerint a negatív érzelmek és a fájdalmas emlékek jelentősége az élettörténetünkben abban áll, hogy arra készítetnek bennünket, hogy átértékeljük a múltbeli tetteinket és esetlegesen újratervezzük, vagy máshogy alakítsuk jövőbeli viselkedésünket. Jellemzően nem szoktunk rágódni azon, hogy miért ért minket nagy szerencse, nem elemezgetjük utólag a pozitív kimenetelhez vezető döntéseinket. A negatív érzelmek arra motiválnak bennünket, hogy fejlesszük magunkat, más szóval evolválódjunk. Az emberi agy meg tud változni a kultúra segítségével. Erre a legjobb példa és bizo-

⁵⁵ Marta MASLEJ, Raymond A. MAR and Joshua A. QUINLAN, „Aesthetic Responses to the Characters, Plots, Worlds, and Style of Stories”, 2022.01.20, https://www.yorku.ca/mar/Maslej%20et%20al_Aesthetics%20Chapter_final.pdf, 16.

⁵⁶ HORVÁTH Márta, *A történetmondás eredete: Irodalom, evolúció, kogníció* (Budapest: Typotex Kiadó, 2020), 81.

⁵⁷ MASLEJ, MAR and QUINLAN, „Aesthetic Responses...”, 15–16.

⁵⁸ KUKKONEN, *Probability Designs...*, 123.

nyíték az a tény, hogy minden egészséges ember képes megtanulni írni és olvasni annak ellenére, hogy az írás és az olvasás is mindössze párezer éve léteznek. Az agy huzalozását bizonyos mértékben meg lehet változtatni, és bár a folyamat pontos megismeréséhez több empirikus bizonyíték szükséges, feltételezhető, hogy különböző narratív struktúráknak való kitettség (nem feltétlenül olvasás útján) egyfajta *feedback-loop*ot eredményez, amelyben némely kognitív készségek, például a figyelem és az észlelés fejleszthetők.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ezen tanulmány a narratív elméletek fejlesztéséhez igyekszik hozzájárulni a narratológia, a kognitív tudomány, illetve az idegtudomány ötvözésének segítségével. A három közül az első két diszciplína együttműködésének több évtizedes története van, a harmadik számbavétele – noha rengeteg munka szükséges még ahhoz, hogy a neuronarratológiának nevezhető, egységes, interdiszciplináris projektben az első kettő egyenlő társa legyen – szükséges lépés ahhoz, hogy megérthessük a narratívák működését. Fontos, hogy a neuronarratológia eszközeivel a narratívák számos olyan elemét és aspektusát vizsgálhatjuk még, amelyeket a jelen tanulmány nem említ, hiszen a korlátozott terjedelem miatt irodalmi elemzésre csupán néhány példát tartalmaz. Ahogy a disznarráció elmélete példázza, úgy tűnik, hogy a narratívák formai jellemzőit részben a kogníció alacsony szintjein megképződő szerkezetek szervezik, amelyek potenciálisan összekötik a szubjektív élményeket az agy mechanizmusával.

Ahogy láthattuk, a narratív kogníció kérdései nem kizárólag az irodalomelmélet területéhez tartoznak. Ennek ellenére ez a tanulmány egy irodalmi (al)műfaj, a neuronarratíva fontosságát hangsúlyozta, amelynek vizsgálata különösen gyümölcsöző lehet a narratív kogníció vizsgálatának és a neuronarratológia fejlesztésének szempontjából. Olyan narratívák vizsgálata, amelyek egy pszichiátriai vagy neurológiai probléma reprezentációja köré épülnek, segíthetnek hozzájárulni a narratológia észleléshez, figyelemhez, emlékezethez köthető fogalmainak jobb megértéséhez. Emellett a pszichológiai és orvosi munka gyakorlatát is segíthetik, ahol egyes betegségek szubjektív tapasztalata egyre fontosabb aspektussá válik.

A szélesebb olvasótábor számára a betegség történetek mindig edukatív szerepet is játszanak. Társadalmi jelentőséggel bírnak azért, hogy megismerkedtetik az olvasókat az egyes betegségek szubjektív élményével, illetve a

betegek hozzátartozóinak nehézségeivel, hiszen fontos tétje van annak, hogy hol és milyen formában találkozhatunk társadalmi és politikai problémákról szóló történetekkel, különösen, ha azok olyan érzékeny témákkal foglalkoznak, mint a fizikai és mentális egészség.

A neuronarratológia jelenleg születőben lévő kutatási területét két potenciális irányba érdemes a közeljövőben fejleszteni. Egyrészt a narratívák minél több aspektusát és a narratológia minél több fogalmát kell megvizsgálni és kibővíteni az idegtudomány eredményeinek és elméleteinek segítségével. Azért is van erre szükség, mert a narratológia legalapvetőbb fogalmai, mint például a perspektíva, a narratív idő és tér vagy az olvasási folyamat a kognitív és idegtudomány területeivel és s azok fogalmaival vélhetően szoros kapcsolatban állnak. Alapvető fontosságú olyan empirikus vizsgálatok elvégzése is, amelyek segítenek feltárni például a narratívák befogadásának folyamatát, különösen annak a tudat küszöbe alatt zajló aspektusait. Másrészt a neuronarratológia fejlesztésének fontos része a problémás, patológiás történetmondás vizsgálata. Az ilyen történetek közé tartoznak például olyan, a hagyományos értelemben diszfunkcionális fiktív és nem fiktív narratívák, amelyeket mentális vagy neurológiai rendellenességgel élő személyek alkottak a saját emlékeikből. Ilyenfajta kutatás, feltárva a narratívák kognitív és neurológiai hátterét, jelentősen hozzájárulhat a narratívák természetének és működésének, illetve az emberi tudatban betöltött szerepük megértéséhez.